

הלזז

יבמות דף נא:

רש"י ד"ה והלזז תלא. אף מן החליצה: הלזז. כמו הארץ הלזז הנשמה (יחזקאל לו):

בקצירת האומר: קושיה מדוע רש"י מביא פסוק זה רק בפעם הרביעית שנאמר לשון זה במסכת / דרש שהפסוק מדבר בשבח ארץ ישראל שהוזכר סמוך בגמרא / מראה מקום במסורת הש"ס ובהגהות הב"ח / שינוי בלשון בין אותה המשנה בעדויות לכאן / הלזז ולא השנייה כשאר מקומות / רמז כשיר הלזז הלה, זו ואוי לה / משמעות הפשט שימוש במילה הלזז דווקא בחידוש ופתח ובשינוי הפכי ומוחלט / סוד כוונת ייבום תכלית הקידושין מי האיש הלזז ההלך בשדה.

ובספירת האומר: שבע פעמים נמצאת המילה הלזז בש"ס כולם במסכת זו,

הפעם הראשונה בדף יח ע"א הגמרא מביא את לשון המשנה שבדף קט

הפעם השנייה בדף כט ע"א במשנה והשלישית בע"ב בגמרא הנסובת על המשנה

הפעם הרביעית כאן (נא:) מוזכר לשון המשנה שבדף כט ע"א

הפעם החמישית בדף עט ע"ב שוב לשון המשנה שבדף קט

הפעם השישית והשביעית במשנה בדף קט ע"א,

והתמיהה עולה מאליה מדוע רש"י עצר דבריו עד הפעם הרביעית והאמצעית אל מול פני המנורה כולם יתפרשו ממקום זה, דבר הנראה בדרך כלל הן ברש"י על התורה והן בש"ס ובוודאי באותה מסכתא שרש"י יפרש את הפעם הראשונה בא מופיעה המילה למעט מקומות שהייתה סיבה טובה, או אף אם כאן למשל היה מפרש בפעם השנייה במסכת שהיא הפעם הראשונה במשנה המוקדמת, על זה היה אפשר לומר שהפעם הראשונה היא גמרא מלשון המשנה המאוחרת יותר ולכן שתק בכדי לבכר המשנה, אבל כאן שהמתין לפעם הרביעית זה אומר דרשוני,

אם לדרש אזלינן אפשר לומר שמפני שהדרך שרש"י מפרש את המילה הלזז היא בדרך נסתרת שמביא לשון פסוק, כי את הבנת משמעות המילה כבר בפעם הראשונה זה מובן מתוך מהלך הסוגיא והסברו של רש"י שמדובר על האשה השנייה, ופסוק זה הוא בנבואת יחזקאל על העתיד הטוב שיהיה לארץ ישראל, וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלְזֹז הַנְּשָׁמָה הַיְּתֵדָה כְּגֹן עֵדֶן

וְהָעָרִים הַחֲרֵבוֹת וְהַנְּשָׁמוֹת וְהַנְּהָרִסוֹת בְּצוּרוֹת יֵשְׁבוּ: וּבְרִשׁ"י הִיתָה כֵּן עַד. עַכְשִׁיו נִהְפְּכָה לְהִיּוֹת כֵּן עַד: וְהָעָרִים הַחֲרֵבוֹת. זֶה יָמִים רַבִּים עַכְשִׁיו בְּצוּרוֹת יֵשְׁבוּ:

ומאחר שבדף מז ע"א הוזכר ענין גרים שבאים משום טיבותא דארץ ישראל, וכן איתא שם – תנו רבנן גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים דחופים סחופים ומטורפין ויסורין באין עליהם וכו' וכשם שמודיעין אותו ענשן של מצות כך מודיעין אותו מתן שכרן אומרים לו הוי יודע שהעולם הבא אינו עשוי אלא לצדיקים וישראל בזמן הזה וכו', וכן בדף מח ע"ב ברש"י ד"ה שלא קיימו ז' מצות. בעודן עובדי כוכבים ועד השתא לא איפרעו מינייהו דפורענות גנוזה להם לעתיד לבא אבל כשמתגיירין נפרעין מהם כדי למרק חובתן: לכן במקום זה בדף נא בבחינת סמוך ונראה, הזכיר רש"י הפסוק ביחזקאל שיש בו את התיבה הלזו, ולא דווקא לצורך הפשט.

ולפשט דווקא נלך ונבין את ההכרח של רש"י שנתעורר להסביר במקום זה, ועל פי תרי שכנים השוכנים בקביעות על דפי הגמרא, ה"ה הגהות הב"ח לזקני רבי יואל סירקיס, ומסורת הש"ס לר' יהושע בועז והשלמותיהם של ר' ישעיה פיק ברלין זכרונם לברכה ועוד, ובאחרון נפתח במסורת הש"ס שמציין בציון מראה מקום שציין על המשנה בדף כט ע"א – לקמן נא ע"ב, עדויות פ"ד מ"ט, המראה מקום המצופה שיכתוב בדף נא הוא לכאורה לעיל כט ע"א, ועדויות פ"ק מ"ט אלא שרק את האחרון ציין את המשנה בעדויות, ולעומתם הב"ח שעיסוקו בהגהות כשם חיבורו כאן מצטרף למלאכת המסורה וזה לשונו – נ"ב לעיל דף כט ע"א, הלא דבר הוא, ואמנם מאת ה' הייתה זאת ובדרך נחני שכך אוכל להבחין בחילוק, כי בספר מסורות התלמוד שבראשונה הודפס כספר בפני עצמו (הלא הוא גילגולו הראשון של מסורת הש"ס ששינו שמו הענזורה) נכתבו בשני המקומות שני המקורות, ואף במהדורות הראשונות שאח"כ, ופלא שנשמט אחד במהלך ההדרות של הש"ס.

על כן נציג כאן את לשון המשנה בעדויות ונפתח הפתח להבין עומק מחשבת רש"י לעמוד לימין הלומד מיד ולסקל כל קושי המתעורר בדרך הלימוד הנכון.

שְׁלֹשָׁה אָחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׁוּאִים לְשְׁתֵּי אָחִיוֹת וְאֶחָד מִפִּנֶּה, מֵת אֶחָד מִבְּעָלֵי אָחִיוֹת וְעָשָׂה בָּהּ מִפִּנֶּה מֵאֶמֶר, וְאַחֵר כֵּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים, אֲשֶׁתּוֹ עִמּוֹ, וְהָלָה תֵּצֵא מִשּׁוּם אָחוֹת אִשָּׁה. וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, מוֹצִיא אֶת אֲשֶׁתּוֹ בְּגִט וְחִלְצָהּ, וְאֵת אִשָּׁת אָחִיו בְּחִלְצָהּ. זֶה הֵיא שְׁאֵמְרוּ, אִי לוֹ עַל אֲשֶׁתּוֹ וְאִי לוֹ עַל אִשָּׁת אָחִיו:

הנה נראה מיד שינוי הלשון שלא נאמר כאן "והלזו" אלא והלה, ואולי גם הרגיש המורה שנערך לפרש תיבה זו שמא משמעותה אינה כפשוטה כפי מהלך הדברים, ויתכן שגם והלה הנכתב במשנה זו שונה, ואכן בתנ"ך כולו נמצאת פעם אחת בלבד תיבה זו בדיוק בחומש (דברים ג יא) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא ברפת בני עמון תשע אמות ארקה וארבע אמות רחבה באמת איש: והמשמעות כמובן "והרי", ואף במשנה נוכל לפרש במשמעות זו, ואף זה לא משנה מהומה ממהלכה של משנה, ובכל אופן בפשטות פירושה המילה "והלה" בלשון המשנה במשמעותו הפשוטה "והשני", כפי שמצאנו מנה לי בידך והלה אומר ועוד הרבה, אבל כל הפעמים משמעותו "והשני" בלשון זכר, וכאן זה שונה כי הרי הכוונה "והשניה" בלשון נקיבה,

ומכאן אנו נתבונן מדוע אכן השתמש בלשון לא רגילה זו, מדוע לא נכתב בלשון והשניה כמו ברוב המשניות במסכת, ידוע הנאמר בגמרא (מגילה לב.) ואמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר (ויחזקאל כ-כה) וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו', ובתוספות והשונה בלא זמרה. שהיו רגילים לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונים אותן על פה וע"י כך היו נזכרים יותר: ואכן כחרוז בזמר, נראה ששני המשניות ביבמות וכן המשנה בעדויות הלשון "הלזו" "לה" בדברי בית שמאי ורבן גמליאל והחולקים בית הלל ורבי יהושע נכתב גם כן לשון לא שכיחא שמתחברת ללשון הלזו הלה, זו היא שאמרו אי לו על אשתו ואי לו על אשת אחיו: (ואמנם בנוסח המשניות הנדפסים לבדם, הלשון במשנה הוא והלה, ובמשנה השניה בסיפא נכתב הלשון והלזו).

אחר הדברים האלו נחזור לסיבת הפשט שרש"י הביא כאן את הפסוק היחיד בתנ"ך שמופיע בו הלזו לרמוז על מהות תיבה זו המשמשת במקום שקורה בו ענין מיוחד וחשוב והבא כפתע פתאום, והוא בדין המיוחד שנהיה כאן, שלדעת בית שמאי המצטרף כאחד כולחו סבירא להו שמאמר קונה ביבמה, שלדבריו היבמה השנייה יוצא בלא כלום ואף בלא חליצה, ובמקום זה דווקא בחר רש"י להסביר מפני סיבת שינוי הלשון בין המשניות, והב"ח שהרגיש לכאורה למה רש"י פירש כאן לשון זה דלכאורה הפשטות שרבי יוחנן מתכוון למקום העיקרי המשניות שנאספו בעדויות אח דברי בית שמאי, אבל מסדר הגמרא הביא את הלשון ממשנתינו בגלל "הלזו" שמדגיש את חוזק הקנין שנעשה בראשונה, שלגביה נהפכה לגמרי מלהיות יבמה הזקוקה לייבום או חליצה לצאת בלא כלום, וראיה להסבר הלשון הלזו שכך הוא נראה על פי מיעוט הפעמים שמופיע בתנ"ך הלזו הלזו הלזו, ומבואר בדברי רש"י בספר דניאל (פרק ח' פ' ט"ז) ואשמע קול אדם בין אנלי וינקרא ויאמר גבריאל הן להלז את המראה: להלז. לשון חשיבות כמו שקראו חמודות כל מקום

שנא' הלז בעל צורה הוא ומכאן למדו באגדה יצחק נדמה לאביו בעלם ובדמות שנקרא האיש הלז בפ' ויהי כי זקן יצחק ויהי יוסף יפה תואר זהו הנזון המנוי בה' דברים שהאב זוכה לבנו :

וכן נראה בפעם הראשונה בתורה שנאמר "הלזה", שידוע שיש משמעות מיוחדת שהיא המורה את הפרד"ס שבכל מקום ע"פ הנאמר בגמרא הרואה טי"ת בחלום יצפה לטובה, כי הטי"ת הראשונה בתורה במילה טוב, וכן נראה כמה פעמים שרש"י מביא את הפעם הראשונה שנכתב מילה בתורה, אמנם כאן בחר רש"י את המילה הכתובה בדיוק "הלז" שהיא נמצאת בפסוק מנבואות יחזקאל, ובפרט שמדובר בו על העתיד שיהיה כגן עדן, ובכל זאת נפן לפסוק בתורה בפרשת חיי שרה (בראשית פרק כ"ד פסוק ס"ה) ונאמר אל העבד מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ותקח העציר ותתפס: וכפי הנאמר במדרש תהילים (פר' צ') יראה אל עבדיך פעלך. רבי ברכיה בשם רבי חייא אמר זה אברהם ושרה. והדרך על בניהם. זה יצחק ורבקה שנאמר (שם כד סג) ויצא יצחק לשוח בשדה. בשעה שעקדו על גבי המזבח והעריך את העצים ואת האש ונתן רגלו עליו כדרך שאדם עושה בשעה ששוחט את הבהמה נענץ עליו מזיו השכינה וזהו. וכשהיתה רבקה באה עם אליעזר בדרך וראתה ליצחק כיון שראתה רבקה אותו ראתה אותו הדור ונכנס בלבה והיא שאומרת לאליעזר מי האיש הלזה. הדור. כמו (דניאל ח טז) להלז. (והוא ככל הנראה מקור וכוונת דברי רש"י בדניאל), ובפעם רזא איתא וז"ל ובמדרש אמרו שראתה הולך ראשו למטה ורגליו למעלה כאיש בא מגן עדן כדאיתא התם שעשו לו שם רפואה, והבא מג"ע יבא באופן זה כמ"ש ז"ל ראיתי אלהים עולים מן הארץ,

ובסוד הדברים נקשור את הפעם האחרונה בו מופיע המילה "הלז" במסכת יבמות (בפעם זו היחידה שמופיעה גם במשניות) בקידושי מאמר של קטנה יתומה, כעין הקידושין של רבקה אימנו ע"ה שאחיה ואימא קיבלו קידושיה, ותכלית קידושי אישה נמצא בייבום שנעשה לשם מצוה בניין בית להמשך הדורות בלבד, וכשראתה רבקה את יצחק אבינו ע"ה אמרה מי האיש הלזה, שכולו במחשבת קדושה, וכן הוא ביוסף הנה בעל החלומות הלזה, השמור בקדושה, ולכן גם כאן ביבמה נאמר "הלז" שהפסידה לגמרי את זיקת הייבום.